

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

УДК 340.137:341.36:351.86

В. Калетнік,
юрисконсульт
Громадської організації «Свідома Громадськість»

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГІБРИДНА ВІЙНА» В КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТАХ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Сучасний стан міжнародного миру під впливом невідомого росту інноваційних технологій, розвитку та гальмування економік різних суб'єктів міжнародного права, укріплення апаратів передачі інформаційних даних та інших новітніх засобів, підривається внаслідок виявлення нового явища – «гібридної війни». Проблема виникає в тому, як можна визначити місце гібридної війни в міжнародному праві, надто з урахуванням чинного права на війну і права війни. Усвідомлення наявності нового порогу небезпеки піднімає рівень оборони сторони, на яку звернено такі засоби.

Виділення цього нового поняття «гібридна війна» (або його пояснення) та внесення в акти законодавства України стало прерогативою не тільки наукового дослідження, а й обов'язковою ланкою роботи державного апарату в галузі захисту безпеки всіх сфер держави та підтримання безпеки. З огляду на нагальну потребу напрацювання способів і методів боротьби з цим явищем вивчення його сутності, ознак та складників набуває особливої актуальності. Для України, на жаль, шукане поняття становить життєво важливу актуальність, що зумовлює важливість його дослідження.

Важливі публікації з цієї теми були зроблені такими науковцями, як: Є.В. Магда, В.П. Горбулін, А.С. До-

рошкевич, В.А. Ліпкан, М.П. Требін, В.В. Власюк, Я.В. Карман, Н.М. Волошина, О.Ф. Приліпко, О.О. Місяць, Д.П. Музиченко, Ю.В. Пунда, В.М. Телелім, Ю.І. Радковець, відомими експертами світового рівня як М. Маклюєн, Ф. Гофман (США), а також Френк ван Каппен (Нідерланди) та інші.

Та незважаючи на значну кількість публікацій на тему гібридної війни та спроб міжнародної спільноти дати йому універсальне визначення, поняття «гібридна війна» залишається неконвенційним. Визначення цього поняття відсутнє і в актах законодавства України.

Метою статті є аналіз сучасних поглядів на поняття «гібридна війна» в контексті актуалізації норм внутрішнього національного законодавства України (в оборонній сфері) до вимог (викликів та загроз) сьогодення.

В одному із найбільш поширених на Заході тлумачень явища «гібридна війна» роз'яснюється, що цей тип протистояння являє собою «<...> комбінацію відкритих і таємних військових дій, провокацій і диверсій у сполученні із запереченням власної причетності до них, що ускладнює повноцінну відповідь на них». Авторитетний довідник "Military Balance" за 2015 р. тлумачить «гібридну війну» як «<...> використання воєнних і невоєнних інструментів в

інтегрованої кампанії, спрямованій на досягнення неочікуваності, захоплення ініціативи та отримання психологічних переваг, що використовують дипломатичні можливості; масштабні й блискавичні інформаційні, електронні і кібероперації; прикриття і приховування військових і розвідувальних дій у поєднанні з економічним тиском» [7].

За вдалим визначенням дослідника Франка ван Каппена, «<...> гібридна війна» – це змішування класичного типу війни із використанням нерегулярних військових формувань.

Держава, яка веде «гібридну війну», реалізує угоду з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими повністю заперечується. Ці виконавці можуть здійснювати такі речі, яких сама держава здійснювати не може... Усю «брудну роботу» можна перекласти на плечі недержавних формувань».

На думку польського автора Лукаша Вуйчика, головна риса нової війни в тому, що вона вестиметься не по-старому на полях битв або вулицях міст, а насамперед у головах людей. Парадоксальним чином мета такої війни – привести до ситуації, коли застосування фізичної сили стане просто зайвим, як це було в Криму. Потрібно, щоб люди самі зрадили свою державу і підтримали агресора [6].

Наразі щодо поняття «гібридна війна» можна лише зустріти невичерпний перелік складників цього явища.

Так, у Резолюції Європейського парламенту «Ситуація в Україні» вказано на такі елементи гібридної війни: інформаційна війна (зокрема, із застосуванням інструментів кібервійни), використання регулярних та нерегулярних військ, пропаганда, економічний тиск, енергетичний шантаж, дипломатична та політична дестабілізація [11].

Автори заключної доповіді Мюнхенської конференції з безпеки 2015 виділили подібний список елементів гібридної війни: використання регулярних військових сил, використання мілітарних сил спеціального реагування, ви-

користання нерегулярних озброєних формувань, підтримка місцевих заворушень, економічна війна, кібератаки, інформаційна війна і пропаганда, дипломатичний і політичний тиск [10].

Загалом, погоджуючись з наведеним переліком, зазначимо, що всі перелічені елементи можна віднести до одного із чотирьох секторів: мілітарного (військового), економічного, політичного, інформаційного (ідеологічного).

Тому гібридну війну характеризують як комплексне явище, яке загрожує безпеці суспільства у всіх сферах. Ефективних засобів боротьби з нею ще не сформовано, тому світовій спільноті слід активізувати роботу щодо розроблення нового міжнародного договору який би «осучаснив» норми міжнародного гуманітарного права відповідно до викликів та загроз сьогодення.

Кожна держава, стосовно якої здійснюються нестандартні методи ведення війни, повинна мати чітке розуміння процесів, які відбуваються, що дасть змогу розробити ефективну стратегію захисту територіальної цілісності та незалежності держави.

Принципово нова форма ведення бойових дій із застосуванням технологій гібридної війни потребує переорієнтації всього силового блоку України до ведення воєнних дій у нових умовах сучасного протистояння з агресором. Усе це вимагає адаптації чинної Воєнної доктрини України до нових реалій, оновлення й удосконалення Стратегії національної безпеки України та інших базових документів, які мають бути скориговані з урахуванням нинішньої воєнної та суспільно-політичної ситуації в країні. Корегування (внесення змін) має проводитись також і з огляду на кроки, які були здійснені щодо імплементації поняття «гібридність» в оборонному будівництві іноземних країн, які певним чином можуть слугувати прикладом для внесення цього поняття в акти законодавства України.

Так, у 2010 році Рахункова палата США (United States Government Accountability Office) за запитом Підко-

мітету з тероризму, нетрадиційних загроз і можливостей Комітету зі Збройних сил Палати представників провела дослідження щодо готовності збройних сил США діяти в умовах «гібридного ведення воєнних дій» [13] з боку противника. Було з'ясовано, що хоча термін «гібридний» використовується в деяких стратегічних документах збройних сил, поняття гібридної війни не включено до військових доктрин.

Командування всіх видів збройних сил вважало, що, оскільки концепція «гібридності» по суті дорівнює вже інкорпорованій концепції «повного спектра» ведення війни, додаткове визначення тільки обмежує можливі дії і несе загрозу неврахування важливих непередбачуваних факторів. Визнавалося, що гібридність має додаткові нюанси, але не тією мірою, щоб змінювати доктрини. На думку командування Корпусу морської піхоти, всі аспекти гібридності були вже повною мірою враховані, навіть без використання цього терміна, а командування Сил спеціальних операцій взагалі вважало, що термін «гібридність» не несе для них жодної новизни. Слід додати, що порівняно з визначенням Гоффмана дослідження Рахункової палати США додало до елементів гібридної війни кіберскладник.

Схожа ситуація склалася і в НАТО як на рівні організації у цілому, так і в окремих країнах-союзниках. Гібридність сучасних загроз і методів ведення війни враховується у стратегічних документах, але не до рівня імплементації специфічних методів, які б можна було визначити виключно як гібридні і ніякі інші. Так, британські військові замість терміна *hybrid* у визначенні нових методів ведення війни надають перевагу термінові *ambiguous*, який можна перекласти як «нечіткий», «невизначений». Але британський термін *ambiguous warfare* синонімічний американському *hybrid warfare* [12].

Уявлення про гібридні загрози вплинули на зміст Стратегічної концепції НАТО 2010 року, але без згадки термі-

на, і знайшли конкретне відображення у низці стратегічних документів, зокрема у «Загальній концепції військового внеску для протидії гібридним загрозам». Цей документ містить таке визначення: «Гібридні загрози – це такі загрози, які створюються противником, здатним до одночасного застосування звичайних і нетрадиційних засобів в адаптивний спосіб для досягнення своїх цілей» [9]. Тобто воно майже збігається із наведеними вище визначеннями Гюбера і Гоффмана. У грудні 2015 року Генсек НАТО Є. Столтенберг заявив про прийняття Альянсом нової стратегії щодо гібридної війни і підкреслив необхідність комплексного підходу до гібридних загроз, яку поєднують у собі різні види загроз [14].

Серед країн колишнього СРСР стосовно цього питання доцільно розглянути досвід Грузії, яка в 2008 році теж відчула на собі наслідки гібридної агресії, ставши жертвою російського окупаційного сценарію. Так, у травні 2017 року в Грузії був прийнятий новий концептуальний документ – Стратегічний оборонний огляд на 2017–2020 роки. Стратегічний оборонний огляд – одна зі стратегій, що розробляються на національному рівні в Грузії і займає важливе місце в довгостроковому плануванні оборонної політики країни в одному ряду з Концепцією національної безпеки, Оцінкою загроз національній безпеці та Національною військовою стратегією. Головне місце в цьому документі займають військові загрози, які походять від РФ. Зокрема, основною загрозою безпеці Грузії названі «окуповані Росією території» і так звана «повзуча окупація». Ще однією загрозою з боку Російської Федерації Стратегічний оборонний огляд визначає гібридну війну. При цьому сам термін «гібридна війна» пояснюється як дії вороже налаштованої сторони, під час яких вона не вдається до класичної військової інтервенції, а веде з другою стороною боротьбу із використанням таємних військових операцій, дивер-

сій, зокрема шляхом підтримки заколотників та здійснення кібернетичних атак по стратегічних об'єктах і інших подібних дій [8].

Що ж ми можемо бачити в нашому випадку: не зважаючи на те, що нова редакція Воєнної доктрини України прийнята Радою національної безпеки й оборони України 02 вересня 2015 року і введена в дію Указом Президента України 24 вересня 2015 року № 555/2015, поняття «гібридна війна» не визначено. Хоча в п. 9 розділу II «Безпекове середовище (глобальні, регіональні та національні аспекти) у контексті воєнної безпеки» доктрина встановлює актуальні воєнні загрози для України, які за своєю суттю є елементами гібридної війни: збройну агресію Росії проти України; нарощування військової потужності РФ у безпосередній близькості до державного кордону, зокрема можливість розгортання тактичної ядерної зброї на території Криму; мілітаризацію тимчасово окупованої території, присутність військового контингенту РФ у Придністровському регіоні Молдови; активізація російськими спецслужбами розвідувально-підривної діяльності в Україні з метою дестабілізації внутрішньої ситуації. Також до загроз віднесено діяльність на території України незаконних збройних формувань, що спрямована на залякування населення та порушення функціонування органів державної влади [4].

Відсутність поняття «гібридна війна» у Воєнній доктрині України, що є національною системою керівних поглядів на причини виникнення, сутності і характеру сучасних воєнних конфліктів та присутність посилення та звернень до нього в інших нормативно-правових актах вносить стосовно цього питання певне незрозуміння.

Є цікавим і той факт, що про гібридну війну є згадка в п. 4.3 четвертого розділу «Основні напрями державної політики національної безпеки України» Стратегії національної безпеки України, яку було введено в дію

26 травня 2015 року Указом Президента України, майже одночасно з новою редакцією доктрини. Зокрема, там визначено, що ключовим пріоритетом політики національної безпеки України є забезпечення готовності держави, її економіки і суспільства до оборони та відбиття зовнішньої агресії у будь-яких формах і проявах (зокрема, у формі гібридної війни). Але поняття гібридної війни та форми її прояву не розкриваються [5].

14 березня 2016 року Указом Президента України введено у дію рішення Ради національної безпеки й оборони України від 04 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки й оборони України». У концепції, зокрема, визначено систему поглядів на розвиток безпекових та оборонних спроможностей України у середньостроковій перспективі та актуальні загрози безпеці. У п. 1 другого розділу «Засади розвитку сектору безпеки і оборони» основними загрозами визначені: агресивні дії Росії, що здійснюються для виснаження української економіки і підризу суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна і захоплення її території; застосування Росією проти України воєнної сили та технологій гібридної війни [3]. У цьому ж розділі також визначено, що основною формою гібридної війни проти України є комбінація різноманітних і динамічних дій регулярних сил Російської Федерації, що взаємодіють зі злочинними озброєними угрупованнями та кримінальними елементами, діяльність яких координується і здійснюється за єдиним замислом і планом із активним застосуванням засобів пропаганди, саботажу, навмисного завдання шкоди, диверсій і терору.

Оскільки інформаційний складник гібридної війни визначається як основа діяльності на всіх її етапах, то не дивно, що згадка про неї є і в Доктрині інформаційної безпеки України (введена в дію Указом Президента України від 25 лютого 2017 року), метою якої

є уточнення засад формування та реалізації державної інформаційної політики, насамперед, щодо протидії руйнівному інформаційному впливу РФ в умовах розв'язаної нею гібридної війни, але поняття «гібридна війна» не розкривається [2].

З метою усунення зазначених прогалин у національному законодавстві, особливо в актах законодавства України, що стосуються оборонної сфери, потрібно здійснити перегляд та уточнення доктринальних положень щодо формування та реалізації воєнної політики України та ввести поняття «гібридна війна» до Воєнної доктрини України як основу для розроблення конкретних програм за складниками державної політики національної безпеки [1].

Так, 4 пункт першого розділу «Загальні положення» чинної Воєнної доктрини України необхідно розширити, давши визначення терміна «гібридна війна».

У такому разі доцільно доповнити перелік актуальних воєнних загроз для України, визначених у Воєнній доктрині України, загрозами з п. 1 другого розділу «Засади розвитку сектору безпеки і оборони» Концепції розвитку сектору безпеки й оборони України.

Концептуалізація поняття «гібридна війна» у політичному дискурсі та подальше закріплення його в національному законодавстві, особливо в актах законодавства України, що стосуються оборонної сфери, заповнить прогалини в системі керівних поглядів на причини виникнення, сутності і характеру сучасних воєнних конфліктів та унеможливить появу нових гібридних загроз та викликів для держави.

Подальші дослідження мають розкрити окремі елементи гібридної війни, особливості проведення операцій та механізми протидії гібридній війні, що дасть змогу розробити правильну та зрозумілу всім стратегію захисту територіальної цілісності та незалежності держави і реалізувати її на практиці.

Ключові слова: гібридна війна, елементи гібридної війни, доктринальні положення, національна безпека та оборона України.

Статтю присвячено аналізу сучасних поглядів на поняття «гібридна війна» в контексті актуалізації норм внутрішнього національного законодавства України (в оборонній сфері) до вимог сьогодення. На підставі проведеного аналізу наведено пропозиції щодо можливого вирішення окреслених правових прогалин у системі поглядів на причини виникнення, сутності і характеру сучасних воєнних конфліктів.

Обґрунтовано необхідність внесення змін у доктринальні положення щодо формування та реалізації воєнної політики, зокрема ввести поняття «гібридна війна» до Воєнної доктрини України як основу для розроблення конкретних програм за складниками державної політики національної безпеки.

Стаття посвячена аналізу сучасних поглядів на поняття «гібридна війна» в контексті актуалізації норм внутрішнього національного законодавства України (в оборонній сфері) к условиям современности. На основании проведенного анализа приведены предложения по возможному решению определенных правовых пробелов в системе взглядов на причины возникновения, сущности и характера современных военных конфликтов.

Обоснована необходимость внесения изменений в доктринальные положения по формированию и реализации военной политики, в частности, ввести понятие «гибридная война» в Военную доктрину Украины как основу для разработки конкретных программ по составяющим государственной политики национальной безопасности.

The article dedicated to modern approaches to a term “hybrid warfare” in the context of updating of domestic national legislation of Ukraine (in the defense sphere) according to the requirements of the present. Based on the analysis, possible solutions were offered to the abovementioned legislative gaps in the system of main views on the causes, essence and nature of contemporary military conflicts.

The necessity for amending the doctrinal provisions regarding the decision-making and implementation of military policy was justified, for instance, to introduce the concept of “hybrid warfare” into the Military Doctrine of Ukraine as the basis for the development of specific programs commensurate with the components of national security policy.

Література

1. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV / Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017. / Офіційний вісник Президента України. 2017. № 5. Ст. 102.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: Указ Президента України від 14 березня 2016 р. № 92/2016. / Офіційний вісник Президента України. 2016. № 10. Ст. 195.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 02 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015. / Офіційний вісник Президента України. 2015. № 22. Ст. 1291.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015. / Офіційний вісник Президента України. 2015. № 13. Ст. 874.
6. Лукаш Вуйчик. Украинская гибридная война. URL: <https://inosmi.ru/sngbaltia/20140515/220303215.html>
7. Пухов В. Миф о «гибридной войне». URL: http://nvo.ng.ru/realty/2015-05-29/1_war.html
8. Росія готує новий блицкриз проти Грузії? URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/08-07-Radkovets00/>
9. Bi-SC Input for a New Capstone Concept for the Military Contribution to Countering Hybrid Threats / IMSM-0533- 2010. September 29, 2010. P. 2. URL: https://www.act.nato.int/images/stories/events/2010/20100826_bi-sc_cht.pdf
10. “Collapsing Order, Reluctant Guardians?” Munich Security Report 2015 – URL: <http://www.eventanizer.com/MSR2015/MunichSecurityReport2015.pdf>
11. European Parliament resolution of 15 January 2015 on the situation in Ukraine (2014/2965(RSP)). URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/seance_pleniere/textes_adoptes/provisoire/2015/01-15/0011/P8_TA-PROV\(2015\)0011_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/seance_pleniere/textes_adoptes/provisoire/2015/01-15/0011/P8_TA-PROV(2015)0011_EN.pdf)
12. Giles, K. Russia’s ‘New’ Tools for Confronting the West Continuity and Innovation in Moscow’s Exercise of Power. Chatham House; the Royal Institute of International Affairs. London, March 2016. P. 7. URL: <http://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/publications/research/2016-03-21-russias-new-tools-giles.pdf>
13. Hybrid Warfare. United States Government Accountability Office. Washington, DC, USA, September 10, 2010. URL: <http://www.gao.gov/new.items/d101036r.pdf>
14. Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the North Atlantic Council in Foreign Ministers session. URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_125362.htm?selectedLocale=enfc

